

บทที่ ๓

ศึกษาอภิวาจาของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาการเปล่งอภิวาจาของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สุตตันตปิฎก ในอรรถกถาพุทธคัมภีร์ ธรรมอันน่าอัศจรรย์ ข้อที่ ๑๘^๑ ว่า เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ ได้ครู่หนึ่ง ประทับยืนอย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกันบนพื้นปฐพี ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ เสด็จดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเสวตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศทั้งปวง แล้วทรงเปล่งอภิวาจา (พูดอย่างองอาจ) ว่า อคโคหมสมิ โลกสฺส เราคือผู้เลิศของโลก เขมฺมโฐหมสมิ โลกสฺส เราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เสฏฺโฐหมสมิ โลกสฺส เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก อยมนติมาเม ชาติ ชาติเกิดของเราในชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย^๒ บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป การศึกษาอภิวาจาของ พระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. การเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้เลิศของโลก
๒. การเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้เจริญที่สุดของโลก
๓. การเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก
๔. การเปล่งอภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย
๕. การเปล่งอภิวาจาว่าบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก

๓.๑ การเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้เลิศของโลก

การศึกษาการเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้เลิศของโลก เป็นการกล่าวถึงการเปล่งอภิวาจาว่าเราคือผู้เลิศของโลกตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เราคือผู้เลิศของโลกด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการอย่างหนึ่ง และเราคือผู้เลิศของโลกด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการอีกอย่างหนึ่ง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๗/๒๔๐.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓/๓๒.

๓.๑.๑ เราคือผู้เลิศของโลกด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ

พระโพธิสัตว์ประสูติ ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันแควตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า เราเป็นผู้เลิศของโลก เป็นผู้ใหญ่ที่สุดของโลก เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลกนี้เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^๓ มหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้ามีกล่าวไว้ในลักขณสูตร ที่มณิกาย ปาฏิการค

(๑) มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน (๒) พื้นพระบาททั้ง ๒ มีจักรปรากฏ (๓) มีสันพระบาทยืนยาว (๔) มีพระองคุลียาว (๕) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (๖) ฝ่าพระหัตถ์ และฝ่าพระบาทมีลายดุจรูปตาค่าย (๗) มีข้อพระบาทสูงดุจสังข์คว่ำ (๘) มีพระขงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย (๙) เมื่อประทับยืน พระหัตถ์จับถึงพระขานู (๑๐) มีพระคยุเร้นอยู่ในฝัก (๑๑) มีพระฉวีเปล่งปลั่งดุจทอง (๑๒) มีพระฉวีละเอียดดุจสีไม้ดีดพระวรกาย (๑๓) พระโลมาขุมละเส้น (๑๔) มีพระโลมาชาติปลายงอนขึ้นเวียนเป็นทักษิณาวฏ์ (๑๕) มีพระวรกายตั้งตรงดุจพระกายพรหม (๑๖) มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ (๑๗) มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (๑๘) มีพระปฤษฎางค์ราบเรียบเต็มเสมอกัน (๑๙) มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลของต้นไทร (๒๐) มีลำพระศอกกลมงามเท่ากันตลอด (๒๑) มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี (๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์ (๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (๒๕) มีพระทนต์เรียบสนิทไม่ห่างกัน (๒๖) มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (๒๗) มีพระชิวหาอ่อนและยาว (๒๘) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม (๒๙) มีพระเนตรดำสนิท (๓๐) มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพ็งตลอด (๓๑) มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปุยนุ่น (๓๒) มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์^๔

ในลักขณสูตร ว่าด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุทั้งหลายทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส ดังนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลายมหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ มีคติเพียง ๒ อย่างเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๑๖๐-๑๖๓.

มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถยั้มยิราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสมัครเป็นขอบเขต ๒. ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก^๕

มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสอดีตชาติที่พระองค์ได้มีการสั่งสมการประพฤติปฏิบัติ จึงได้ปรากฏเป็นลักษณะแห่งมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการพระองค์จึงทรงแสดงแก่หมู่ภิกษุดังนี้

๑. ลักษณะฝ่าพระบาทราบเสมอกัน “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมทานในกุศลธรรม สมทานมั่นคงในกายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย) ในวจีสุจริต (ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต (ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการจำแนกทาน ในการสมทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรม อันยัง อื่น ๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภกฐิพย์ จูติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ยังเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน”^๖

๒. ลักษณะของจักรบนพื้นฝ่าพระบาท “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้นำความสุขมาให้แก่คนหมู่มาก บรรเทาภัยคือความหวาดกลัวและความหวาดสะดุ้ง จัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรมและให้ทานพร้อมทั้งของที่เป็นบริวาร เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว”^๗

๓-๕. ลักษณะสันพระบาทยื่นยาวออกไป เป็นต้น “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๑๙๙/๑๕๙.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓-๑๖๔.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๖๖.

มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์อยู่ เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๓ ประการนี้ คือ (๑) มีวันพระบาทยืนยาวออกไป (๒) มีพระองค์ลียาว (๓) มีพระวรกายตรงดุจกายพรหม”^๘

๖. ลักษณะพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ให้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลุ่ม ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีตและมีรสอร่อย เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ พระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ ได้แก่ ที่หลังพระหัตถ์ทั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่หลังพระบาททั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่จะงอขาทั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่ลำพระศอมีพระมังสะพูนเต็ม”^๙

๗-๘. ลักษณะพระหัตถ์ และ พระบาทอ่อนนุ่ม และมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจกดกันเป็นรูปดาช่าย” “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) (๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (๒) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจกดกันเป็นรูปดาช่าย”^{๑๐}

๙-๑๐. ลักษณะข้อพระบาทสูงและพระโลมชาติมีปลายงอนขึ้น “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคนหมู่มาก เป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีข้อพระบาทสูง (๒) มีพระโลมชาติมีปลายงอนขึ้น”^{๑๑}

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๖/๑๖๗.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๑๖๙.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐-๑๗๑.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๑๗๒.

๑๑. ลักษณะพระขงษ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ตั้งใจสอนศิลปะ วิชา จรรยา หรือกรรม โดยประสงค์ว่า ทำอย่างไรชนทั้งหลายนี้ถึงรู้ได้เร็ว พึงปฏิบัติได้เร็ว ไม่พึงล่าบากนาน เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระขงษ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย”^{๑๒}

๑๒. ลักษณะพระฉวีละเอียด “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้เข้าไปหาสมณะหรือพรหมณ์ แล้วซักถามว่า ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ถึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ถึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะตถาคตได้ทำสังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้”^{๑๓}

๑๓. ลักษณะพระฉวีสีทอง “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นใจ แม้จะถูกกล่าวอย่างรุนแรง ก็ไม่ขัดเคือง ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้างจองผลาญ ไม่สำแดงความโกรธ ความคิดประทุษร้าย และความเสียใจ ให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาด มีเนื้อดีอ่อนนุ่ม และให้ผ้าห่ม ที่เป็นผ้าไหมพัสดุเนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพลเนื้อดี เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระฉวีสีทอง คือ คล้ายทองคำ”^{๑๔}

๑๔. ลักษณะพระศุภฐานเรือนอยู่ในฝัก “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้นำพวกญาติ มิตรสหาย ผู้มีใจดี ที่หายไปนาน จากกันไปนาน ให้กลับมาพบกัน คือ นำมารดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับมารดา นำบิดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับบิดา นำพี่ชายน้องชายให้พบกับพี่ชายน้องชาย นำพี่ชายน้องชายให้พบกับพี่สาวน้องสาว นำพี่สาวน้องสาวให้พบกับพี่ชายน้องชาย นำพี่สาวน้องสาวให้พบกับพี่สาวน้องสาว ครั้นทำให้พบกันแล้วได้รับความชื่นชม เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็น

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๔/๑๗๔.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๖/๑๗๖.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๘/๑๗๗.

อย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระคฤหาฐานเรือนอยู่ในฝัก”^{๑๕}

๑๕-๑๖. ลักษณะพระวรกายเป็นปริมณฑลจุลปริมณฑลแห่งต้นไทร และเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานูด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้ “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ ย่อมรู้จักชนที่เท่าเทียมกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคล หยั่งทราบว่าคุณคนนี้ควรกับสิ่งนี้บุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ แล้วทำให้เหมาะกับความแตกต่างในฐานะนั้น ๆ ในกาลก่อน เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระวรกายเป็น ปริมณฑลจุลปริมณฑลแห่งต้นไทร (๒) เมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานูด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้”^{๑๖}

๑๗-๑๙. ลักษณะมีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ เป็นต้น “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากโยคะแก่คนหมู่มาก ด้วยมนสิการว่า ทำไฉน ชนเหล่านี้พึงเจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตะ เจริญด้วยพุทธิ เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วย 5 ธรรม เจริญด้วยปัญญา เจริญด้วยทรัพย์และธัญชาติ เจริญด้วยนาและสวน เจริญด้วยสัตว์สองเท้า และสัตว์สี่เท้า เจริญด้วยบุตรและภรรยา เจริญด้วยทาสกรรมกรและคนรับใช้ เจริญด้วยญาติ เจริญด้วยมิตร เจริญด้วยพวกพ้อง เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ๓ ประการนี้ คือ (๑) มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (๒) มีรื่องพระปุษยภาคเต็มเสมอกัน (๓) มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด”^{๑๗}

๒๐. ลักษณะมีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ หรือด้วยศัสตรา เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารเกิดที่ลำพระศอกและมีปลายชูขึ้น รับรสพระกระยาหารส่งไปทั่วสรรพางค์”^{๑๘}

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๐/๑๗๙.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒/๑๘๐.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๑๘๒.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๖/๑๘๔.

๒๑-๒๒. ลักษณะมีดวงพระเนตรดำสนิท และแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ไม่ถลึงตา ดูไม่ค้อน ไม่เมิน มองตรง มองเต็มตา และมองดูคนหมู่มากด้วยดวงตาเปี่ยมด้วยความรัก เพราะตถาคตได้ทำ สังฆมพอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีดวงพระเนตรดำสนิท (๒) มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด”^{๑๙}

๒๓. ลักษณะพระเศียรสูงประดับด้วยกรอบพระพักตร์ “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้นำของคนหมู่มากในกุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกายสุจริต ในวจีสุจริต ในมโนสุจริต ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติดื้อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่งอื่น ๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สังฆมพอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระเศียรสูงประดับด้วยกรอบพระพักตร์”^{๒๐}

๒๔-๒๕. ลักษณะพระโลมชาติเดียว และพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหลืองนุ่น “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก เพราะตถาคตได้ทำ สังฆมพอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระโลมชาติเดียว (๒) มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น”^{๒๑}

๒๖-๒๗. ลักษณะพระทนต์ ๔๐ ซี่และไม่ห่างกัน “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนั้นแล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แฉกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพิลิตเพิลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่คำที่สร้างสรรค์ความสามัคคีกัน เพราะตถาคตได้ทำ สังฆมพอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (๒) มีพระทนต์ไม่ห่าง”^{๒๒}

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๘๖.

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๗.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๑๘๘.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๑๘๙.

๒๘-๒๙. ลักษณะพระชีวหาใหญ่ยาวและพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำหยาบ คือ พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จบใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ เพราะตถาคตได้ทำ สังขม ปอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระชีวหาใหญ่ยาว (๒) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก”^{๒๓}

๓๐. ลักษณะพระหนุดุจคางราชสีห์ “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกกาล พูดแต่คำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา ตถาคตได้ทำ สังขม ปอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระหนุดุจคางราชสีห์”^{๒๔}

๓๑-๓๒. ลักษณะพระทนต์เรียบเสมอกันและพระเขี้ยวแก้วขาวงาม “ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด (อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก เพราะตถาคตได้ทำ สังขม ปอกพูน ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้น ด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภจวิพพะทิพย์จตุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (๒) มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม”^{๒๕}

สรุปการเปล่งอาสภิวาจาว่า เราคือผู้เลิศของโลกด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ หลายภพหลายชาติ พุทธองค์ได้ทรงกระทำ สังขม ปอกพูนด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกันมา มิได้มาแบบไม่มีเหตุ ไม่มีผล

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๙๓.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘/๑๙๔.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๙๖.

๓.๑.๒ เราคือผู้เลิศของโลกด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

พระโพธิสัตว์ประสูติ ทรงยินดีอย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากั้นเศวตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า เราเป็นผู้เลิศของโลก เป็นผู้ใหญ่ที่สุดของโลก เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลกนี้เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^{๒๖} ด้วย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ยังมีปรากฏลักษณะ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการอีก ของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

๑. มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอันเหลืองงาม
๒. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวออกไปโดยลำดับแต่ต้นจนปลาย
๓. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมดูจนายช่างกลึงเป็นอันดี
๔. พระนขาทั้ง ๒๐ มีสีอันแดง (พระนขา = เล็บ)
๕. พระนขาทั้ง ๒๐ นั้น งอนงามซ้อนขึ้นเบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำ ดุจเล็บแห่งสามัญชนทั้ง

ปวง

๖. พระนขานั้นมีพรรณอันเกลี้ยงกลมสนิทได้เป็นริ้วรอย
๗. ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังสะมิได้สูงขึ้นปรากฏออกมาภายนอก
๘. พระบาททั้งสองเสมอกันมิได้ย่อมใหญ่กว่ากันมาตรว่าเท่าเมล็ดงา
๙. พระดำเนินงามดุจอาการเดินแห่งกษัตริย์ชาติ
๑๐. พระดำเนินงามดุจสีหราช
๑๑. พระดำเนินงามดุจดำเนินแห่งหงส์
๑๒. พระดำเนินงามดุจสุภราชดำเนิน
๑๓. ขณะเมื่อยืนจะย่างดำเนินนั้น ยกพระบาทเบื้องขวาออกไปก่อน พระกายเอียงไปข้างเบื้อง

ขวาก่อน

๑๔. พระชานุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ บมิได้เห็นอัญฐิสะบ้าปรากฏออกมาภายนอก
๑๕. มีบุรุษพยัญชนะบริบูรณ์ คือมิได้กิริยามารยาทคล้ายสตรี
๑๖. พระนาภมิได้บกพร่อง กลมงามมิได้วิกลในทีเดียว (พระนาภี = สะดือ)
๑๗. พระอุทรมีสันฐานอันลึก (พระอุทร = ท้อง)
๑๘. ภายในพระอุทรมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏ

^{๒๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

๑๙. ลำพระเพลาทั้งสองงามดุจลำสุพรรณกัทลี (พระเพลา = ตัก, ขา สุพรรณกัทลี = ลำต้นกล้วยสีทอง)

๒๐. วงแห่งเอราวันวันเทพหัตถี (เอราวันเทพหัตถี = ช้าง ๓๓ เศียร เป็นพาหนะของพระอินทร์)

๒๑. พระอังคาศพพใหญ่่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คืองามพร้อมทุกสิ่งหาที่ตำหนิไม่ได้ (พระอังคาศพพ = อองคาศพพ = ส่วนน้อยใหญ่แห่งร่างกาย, อวัยวะน้อยใหญ่)

๒๒. พระมั่งสะที่ควรจะหนักหนา ที่ควรบางก็บางตามที่ทั่วทั้งพระสรีรกาย

๒๓. พระมั่งสะมิได้หุดหู่ในที่ใดที่หนึ่ง

๒๔. พระสรีรกายทั้งปวงปราศจากต่อมและไฝปาน มูลแมลงวันมิได้มีในที่ใดที่หนึ่ง

๒๕. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสมกันโดยตามลำดับทั้งเบื้องบนแลเบื้องล่าง

๒๖. พระกายงามบริสุทธิ์สิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง

๒๗. ทรงพระกำลังมาก เสมอด้วยกำลังแห่งกฤษณชาติประมาณถึงพันโกฏิช้าง ถ้าจะประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสนโกฏิบุรุษ (โกฏิ = สิบล้าน)

๒๘. มีพระนาสิกอันสูง (พระนาสิก = จมูก)

๒๙. สันฐานพระนาสิกงามแนลัม

๓๐. มีพระโอษฐ์เบื่องบนเบื่องต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็นอันดี มีพรรณแดงงามดุจสีผลตำลึงสุก (พระโอษฐ์ = ปาก, ริมฝีปาก)

๓๑. พระทนต์บริสุทธิ์ปราศจากมูลมลทิน

๓๒. พระทนต์ขาวดุจดังสีสังข์

๓๓. พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย

๓๔. พระอินทรีย์ทั้ง ๕ มีจักขุนทรีย์ เป็นอาทิงามบริสุทธิ์ทั้งสิ้น (พระอินทรีย์ = ร่างกายและจิตใจ)

๓๕. พระเขี้ยวทั้ง ๔ กลมบริบูรณ์

๓๖. ดวงพระพักตร์มีสันฐานขาวสวย

๓๗. พระปรางค์ทั้งสองดูเปล่งงามเสมอกัน (พระปรางค์ = แก้ม)

๔๐. ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง บ่มิได้ค้อมคด

๔๑. สายพระหัตถ์มีรอยอันแดงรุ่งเรือง

๔๒. รัศมีพระกายโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ

๔๓. กระพุ้งพระปรางค์ทั้งสองเคร่งครัดบริบูรณ์

๔๔. กระบอกพระเนตรกว้างแลยาวงามพอสมกัน

๔๕. ดวงเนตรกอปรด้วยประสาททั้ง ๕ มีขาวเป็นอาทิผ่องใสบริสุทธิ์ทั้งสิ้น
 ๔๖. ปลายเส้นพระโลมาทั้งหลายมิได้วอมิได้คด
 ๔๗. พระชีวหามีสัณฐานอันงาม
 ๔๘. พระชีวหาอ่อนบ่มิได้กระด้าง มีพรรณอันแดงเข้ม
 ๔๙. พระกรรมทั้งสองมีสัณฐานอันยาวดุจกลีบปทุมชาติ (พระกำรณ = หู)
 ๕๐. ช่องพระกรรมมีสัณฐานอันกลมงาม
 ๕๑. ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยบ่มิได้หตุในที่อันใดอันหนึ่ง
 ๕๒. แกวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมั่งสะทั้งสิ้น บ่อมิได้เป็นคลื่นฟูขึ้นเหมือนสามัญชน

ทั้งปวง

๕๓. พระเศียรมีสัณฐานอันงาม
 ๕๔. ปริณทลพระนลาฏโดยกว้างยาวพอสมกัน
 ๕๕. พระนลาฏมีสัณฐานอันงาม
 ๕๖. พระโขนงมีสัณฐานอันงามดุจกันธนูอันงอไว้
 ๕๗. พระโลมาที่พระโขนงมีเส้นอันละเอียด
 ๕๘. เส้นพระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วราบไปโดยลำดับ
 ๕๙. พระโขนงนั้นใหญ่
 ๖๐. พระโขนงนั้นยาวสุดทางพระเนตร
 ๖๑. ผิวพระมั่งสะละเอียดทั่วทั้งพระวรกาย
 ๖๒. พระศรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ
 ๖๓. กลิ่นพระเกสาหอมฟุ้งจรตลบ
 ๖๔. พระโลมามีเส้นเสมอกันทั้งสิ้น
 ๖๕. พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้งพระกาย
 ๖๖. ลมอัสสะปัสสาสะลมหายพระทัยเข้าออกก็เดินละเอียด
 ๖๗. พระโอษฐ์มีสัณฐานอันงามดุจแยม
 ๖๘. กลิ่นพระโอษฐ์หอมดุจกลิ่นอุบล (อุบล = ดอกบัว, บัว)
 ๖๙. พระเกสาดำเป็นแสง (พระเกสา = ผม)
 ๗๐. กลิ่นพระเกสาหอมฟุ้งจรตลบ
 ๗๑. พระเกสาหอมดุจกลิ่นโกมลบุปผชาติ
 ๗๒. พระเกสา มีสัณฐานเส้นกลมสลวยทุกเส้น
 ๗๓. พระเกสาดำสนิททุกเส้น

๗๗. พระเกสากรอบด้วยเส้นอันละเอียด

๗๘. เส้นพระเกสาเม็ดไฉยงเหียง

๗๙. เส้นพระเกสาเวียนเป็นทักษิณาวรรตทุก ๆ เส้น

๘๐. วิจิตรไปด้วยระเบียบพระเกตุมาลา กล่าวคือถ้องแฉวงพระรัศมีอันโชตินาการขึ้น ณ เบื้องบนพระอุตม์คสิโรตม์ (พระเกตุมาลา รัศมีซึ่งเปล่งอยู่เหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า)^{๒๗}

๓.๒ การเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้เจริญที่สุดของโลก

การศึกษาการเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เป็นการกล่าวถึงการเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้เจริญที่สุดของโลกตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๒.๑ เราคือผู้เจริญที่สุดของโลกด้วยพุทธคุณ ๙ ประการ

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ครั้งหนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า เราเป็นผู้เลิศของโลก เป็นผู้ใหญ่ที่สุดของโลก เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลกนี้เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^{๒๘} คำว่า พระพุทธคุณ หมายถึง ความดีและคุณประโยชน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งคุณงามความดีและคุณประโยชน์ทั้งสองอย่างนี้ เป็นคุณความดีของพระพุทธองค์เอง ไม่ใช่เป็นคุณความดีของคนอื่น และคุณความดีนั้นยิ่งใหญ่มา จนทำให้ท้าวสักกเทวราชผู้ยิ่งใหญ่และเหล่าเทวาทั้งหลาย แม้แต่พรหมรวมทั้งมนุษย์ทั้งหลายก็ให้ความเคารพพระพุทธองค์ เพราะเหตุที่พระพุทธองค์ได้ทรมุเทสสร้างบารมีด้วยกำลังกายและกำลังใจ จนชาติสุดท้ายได้สละราชสมบัติออกบรรพชา แล้วก็ทรงทรมุเทสทำความเพียรอย่างแรงกล้าจนหมดสิ้นอาสวกิเลสบรรลุปะระอรหัต-สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ในที่สุด คุณงามความดีและคุณประโยชน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า พระพุทธคุณ ที่มีมนุษย์และเทวาทั้งหลายต่างกล่าวสรรเสริญ มีทั้งหมด ๙ ประการคือ

(๑) ประการที่ ๑ อรหิ แปลว่า เป็นพระอรหันต์^{๒๙} หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่ห่างไกลจากกิเลสหรือพ้นจากกิเลส เพราะทรงกำจัดกิเลสทั้งหลายให้หมดไปจากใจได้

^{๒๗} ภทรวรรณ วันทนชัยสุข, ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า, หมวดที่หนึ่ง พุทธสรีระ.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑/๑.

โดยไม่เหลือแม้กระทั่งเศษเสี้ยวของกิเลส ทำให้พระพุทธรองค์บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนกับแท่งทองชมพู^{๓๐} และมีใจที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวในอิฏฐารมณ์ และ อนิฏฐารมณ์ที่มากกระทบ คือ ไม่ทรงยินดีในสิ่งที่น่าปรารถนา และไม่ทรงยินร้ายในสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาเปรียบเหมือนกับเสาเขื่อนที่มั่นคง ไม่โคลนเคลอนหรือหวั่นไหวต่อพายุที่มาจากทิศทั้ง ๔ เมื่อพระพุทธรองค์ไม่เคยหวั่นไหวต่อสิ่งใด เพราะสามารถกำจัดกิเลสอาสวะได้จนหมดสิ้น ไม่เหลือแม้กระทั่งเศษเสี้ยว จึงมีนัยที่แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ควร หมายถึง เป็นผู้ที่เหล่ามนุษย์และเทวาทั้งหลายสมควรแก่การเคารพเทิดทูนบูชาอย่างยิ่ง และเป็นที่พึงที่ระลึกอันสูงสุดที่แท้จริง

เพราะฉะนั้น พระพุทธรองค์เป็นผู้ไกลจากกิเลส เพราะพระพุทธรองค์เป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหวจากกิเลสทั้งปวงที่จะมากกระทบใจได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บุคคลใดมาพบเจอพระพุทธรองค์ ก็รู้ว่าท่านผู้นี้คือ บุคคลที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้ เทิดทูนบูชาไว้ในใจ เป็นที่พึงที่ระลึกอันสูงสุดที่แท้จริง

(๒) ประการที่ ๒ สัมมาสัมพุทโธ แปลว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ^{๓๑} มาจากคำ ๓ คำ คือ คำว่า สัมมา คำว่า คำว่า สัม และคำว่า พุทโธ คำว่า พุทโธ แปลว่า รู้ เข้าใจ^{๓๒} หมายความว่า พระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้ที่ทั้งรู้ทั้งเห็นอย่างถูกต้อง โดยอาศัยธรรมจักขุ ซึ่งสิ่งทั้งหลายที่พระองค์รู้เห็นนั้น ตรงตามความเป็นจริง ไม่ใช่คาดคะเนหรืออนุมานเอา เพราะพระพุทธรองค์ เป็นผู้ที่มีดวงตาธรรม คือ ตาภายใน เห็นเหตุในทุกอย่างตามความเป็นจริง และการตรัสรู้ของพระพุทธรองค์มีขั้นตอนเป็นไปตามลำดับ เมื่อเป็นเช่นนี้พระพุทธรองค์จึงทรงมีความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงทุกประการ ซึ่งเป็นไปตามเนื้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรตอนหนึ่งที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ แล้ว ก็ทำให้ธรรมะเหล่านี้เกิดขึ้นแก่เรา คือ จักขุ ญาณัง ปัญญา วิชชา อาโลโก แปลว่า จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ววิชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว^{๓๓} ซึ่งคุณพิเศษทั้ง ๕ อย่างนี้ จะเกิดขึ้นมาตามลำดับ อะไรที่เป็นความมืดมน หรือลี้ลับของโลกและชีวิต ก็ถูกเปิดเผยขึ้น พระองค์จึงเป็นเหมือนประทีปธรรมเอกของโลกและจักรวาล ที่นำความสว่างไสวมาสู่ใจของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

^{๓๐} พระศาสนโสภณ, ๔๕ พรรษาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกราวชวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๓๒} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒.

ดังนั้น เมื่อพระพุทธองค์ดำเนินทางสายกลางคือ มรรคมีองค์ ๘ จนสามารถตรัสรู้ธรรม เห็น เหตุเกิดของสรรพสิ่งตามความจริง จึงทำให้เข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริงทุกอย่าง และ ทำให้กำจัดกิเลสอาสวะได้หมดสิ้น พร้อมกับทรงรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง พร้อมทั้งเหตุทั้งผลอย่าง ถูกต้องตามความเป็นจริง ความรู้เช่นนี้จึงไม่มีบุคคลใดที่จะสามารถมาติเตียนพระพุทธองค์ได้ เพราะว่าการที่บุคคลใดจะทำอะไรหรือเรียนอะไรก็ตาม ย่อมต้องเห็นก่อนเป็นอันดับแรก ถ้าไม่ได้ เห็นแล้วก็ยากที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนเองทำหรือเรียนในสิ่งนั้น ความรู้ที่พระพุทธองค์รู้นั้น จึง สามารถแปลได้ว่า ทั้งรู้ทั้งเห็น ไม่ใช่รู้เพียงอย่างเดียว

คำว่า สัม มาจากคำว่า สัง แปลว่า ด้วยตนเอง^{๓๔} เป็นคำนำหน้า พุทฺโธ หมายความว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ไม่ต้องให้บุคคลใดมาสอน หรือไม่ได้ไปคัดลอกเลียนแบบ ใคร เพราะพระพุทธองค์ทรงรู้เห็นด้วยตนเอง คำว่า สัมมา แปลว่า โดยชอบ ถูกต้อง^{๓๕} เป็นคำ นำหน้า สัมพุทฺโธ จึงหมายความว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองในสิ่งที่ดีต่อตนเองและ ผู้อื่น และในสิ่งที่ตรัสรู้ยังเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงทุกประการ เพราะสิ่งที่พระพุทธ องค์ตรัสรู้นั้น มีเหตุผลรองรับกันเสมอ ไม่ได้มีความคลาดเคลื่อนกัน เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงรู้ เหตุและผล รู้ว่าอะไรเป็นเหตุและรู้ว่าอะไรเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเหตุเหล่านั้น

เพราะฉะนั้น คำว่า สัมมาสัมพุทฺโธ ความหมายว่า เป็นผู้ตรัสรู้แล้วด้วยพระองค์เองโดย ชอบหรือโดยถูกต้อง คือ เป็นผู้ทั้งรู้ทั้งเห็นในธรรมทั้งหลาย และรู้อีกว่าอะไรเป็นเหตุที่ทำให้สิ่งนี้ เกิดขึ้นมาได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นผู้ที่ทั้งรู้ทั้งเห็นในเหตุและผลของธรรมทั้งหลายตรงตาม ความเป็นจริงด้วยพระองค์เอง โดยไม่ได้มีบุคคลใดมาสอนให้ ดังที่พระอัสสชิกล่าวกับ พระสารีบุตรว่า ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุ แห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้^{๓๖}

(๓) ประการที่ ๓ วิชชาจรณสัมปันโน แปลว่า เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^{๓๗} มาจากคำ ๒ คำ คือ วิชาและจรณะ คำว่า วิชา หมายถึงเอาวิชา ๘ คือ วิปัสสนาญาณ ความเห็น แจ้ง เห็นพิเศษ หมายถึง พระพุทธองค์ทรงเห็นแจ้งในสภาวธรรมตรงตามความเป็นจริง เช่น เห็น ชันธ ๕ ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา และยังทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายต้องติดอยู่ใน

^{๓๔} ป. หลงสมบุญ, พันตรี, **พจนานุกรมมคร-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อาทรการพิมพ์, หน้า ๖๘๗.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๙.

^{๓๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๘๘.

^{๓๗} วิมहा. (ไทย) ๑/๑/๑.

วิญญูญาณและต้องเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งการเห็นแจ้งนั้น ไม่ใช่จะมองเห็นได้ด้วยตามนุษย์ แต่พระพุทธองค์ทรงรู้เห็นได้ด้วยตาธรรม คือ ตาภายในคือ

- ๑) มโนมยิทธิ ฤทธิ์ทางใจ คือ จะนึกให้เป็นอย่างไร ก็เป็นไปตามที่นึกได้
- ๒) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ เช่น เนรมิตกายคนเดียวเป็นหลายคนได้
- ๓) ทิพพโสต มีหูทิพย์ มีญาณพิเศษที่จะฟังอะไรก็ได้ยินตามที่ปรารถนา
- ๔) เจโตปริยญาณ คือ รู้วาระจิตของผู้อื่น
- ๕) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ความรู้ที่สามารถระลึกชาติหนหลังได้ว่า ชาติ

ไหน เกิดเป็นอะไร

๖) ทิพพจักขุ คือ ตาทิพย์ พระองค์ทรงสามารถมองเห็นทุกสิ่งได้หมด ไม่ว่าจะอยู่ใกล้ไกลอย่างไร และระลึกชาติหนหลังของสัตว์อื่นได้

๗) อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ทำลายอาสวะให้หมดสิ้น คือ ทรงขจัดกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป ไม่มีเหลือในชั้นสันดานของพระองค์เลยแม้แต่ชนิดเดียว ดังที่ได้ตรัสกับศคารวมาณพว่า เมื่อจิตเราเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว กิจที่ควรทำ ได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นไม่มี

๘) การที่พระพุทธองค์ทรงถึงพร้อมด้วยวิชา ๘ ประการนี้ จึงทำให้พระองค์สามารถกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป และยังสั่งสอนให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้รู้เห็นจนสามารถกำจัดกิเลสไปได้หมดเหมือนอย่างกับพระองค์ วิชา จึงเป็นความรู้ที่สามารถจะกำจัดความมืด คือ อวิชชา ให้หมดสิ้นไปได้อย่างถาวร

คำว่า จรณะ หมายถึง ความประพตติอันงดงาม มี ๑๕ ประการ ได้แก่ ศีลสังวร คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ อินทริยสังวร คือ ความสำรวมอินทริยทั้ง ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โภชนมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค ชาคริยานุโยค คือ การประกอบความเพียรที่ทำให้เป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ ปัญญาและรูปฌาน ๔ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงว่า พระพุทธองค์ทรงมีศีลาจารวัตรที่งดงาม ทรงประพตติปฏิบัติจรณะทั้ง ๑๕ ประการมามากมายหลายภพหลายชาติ จึงทำให้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะจรณะทั้ง ๑๕ ประการ เป็นพื้นฐานที่ทำให้พระองค์มีความหนักแน่น มั่นคงอย่างต่อเนื่องในการสร้างบารมีจนกระทั่งบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตามความปรารถนาที่ตั้งใจไว้

เพราะฉะนั้น คำว่า วิชาจรณสัมปันโน หมายความว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เพราะพระองค์ทรงประพตติปฏิบัติจรณะทั้ง ๑๕ ประการมาหลายภพหลายชาติ จึงทำให้พระองค์มีวิชาที่รู้ในสิ่งที่สามารถกำจัดความมืด คือ อวิชชา และบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ด้วยพระองค์เอง

(๔) ประการที่ ๔ สุกโต แปลว่า ผู้เสด็จไปดีแล้ว^{๓๘} เสด็จไปสู่ที่ดี เสด็จไปโดยชอบ ผู้ทรงละกิเลสด้วย อรหัตตมัคคญาณแล้วไม่ทรงกลับมาสู่กิเลสนั้นอีก เสด็จไปจากสงสารแล้วไม่กลับมาอีก หรือผู้เสด็จไปเพื่อยังประโยชน์ของตนและผู้อื่นให้สำเร็จด้วยดี^{๓๙} หมายความว่า พระพุทธองค์ทรงประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา ใจ อย่างสม่ำเสมอมาหลายภพหลายชาติ โดยดำเนินไปตามเส้นทางของศีล สมาธิและปัญญา จนสามารถกำจัดกิเลสที่อยู่ในใจได้อย่างหมดสิ้น แล้วบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้ และเมื่อดับขันธปรินิพพานก็ไปสู่ พระนิพพาน ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงกลับมาสู่กิเลสที่พระองค์ละได้แล้วอีก

นอกจากนี้ คำว่า สุกโต^{๔๐} ยังแปลว่า ไปสู่ที่เหน็ดที่นั้น หมายความว่า ไปทำประโยชน์เกื้อกูลให้ ความสุขแก่ที่นั้น ดังเช่นเมื่อคราวที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังกรุงเวสาลี เพื่อจัดทุกข์ โศกโรคภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป ทำให้เมืองเวสาลีสะอาดหมดจดและชาวเมืองเวสาลีก็กกลับมามีความสุขกันอีกครั้งหนึ่ง เพราะเหตุที่พระพุทธองค์ทรงประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจมาอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ชาติที่เกิดมาสร้างบารมี จึงทำให้พระพุทธองค์สามารถกำจัดกิเลสได้หมดสิ้น และไปสู่พระนิพพาน โดยที่ไม่ต้องกลับมาเกิดอีกต่อไป นอกจากนี้ยังทำให้พระพุทธองค์ไม่ว่าจะเสด็จไปที่ใด สรรพสัตว์ทั้งหลายก็จะเกิดความชุ่มเย็นด้วยบุญญาบารมีของพระองค์ที่สั่งสมมา และทำให้สถานที่นั้นสะอาดหมดจด มีแต่ความสุขความเจริญ มนุษย์และเทวดาทั้งหลายก็เข้าถึงธรรม มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกอันสูงสุด

(๕) ประการที่ ๕ โลกวิทู แปลว่า ทรงรู้แจ้งโลก^{๔๑} หมายความว่า ทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในภพ ๓ คือโลกทั้ง ๓ คือ

๑) สังขารโลก คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ หรือที่เรียกว่า ขันธ์ ๕ หมายถึง สังขารร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลายที่ประกอบด้วยกายกับใจ ซึ่งมีอาหาร เป็นปัจจัยปรุงแต่งให้สรรพสัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้

๒) สัตว์โลก คือ เห็น จำ คิด รู้ หรือที่เรียกว่า ใจ หมายถึง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในภพ ๓ ยังมีจิตซัดส่ายไปในสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น หรือได้สัมผัสทางรูป รส กลิ่น เสียง หรือวัตถุสิ่งของก็ตาม ก็ทำให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งคิดไปในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น

๓) โอกาสโลก คือ สถานที่ที่รองรับซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า ภพ ๓ หมายถึง สถานที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์ทั้งหลาย และยังเป็นสถานที่สร้างกรรมดีและกรรมชั่ว

^{๓๘} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๓๙} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, หน้า ๙๑๓.

^{๔๐} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๔๑} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑/๑.

นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่เสวยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ได้กระทำไว้ครั้นเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้สภาพความเป็นไปของสัตว์โลกทั้งหมด ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่อย่างไร จะตายจะเกิดได้อย่างไร จะคิดดีคิดชั่วอย่างไร และต้องเวียนว่ายตายเกิดอย่างไร หรือแม้แต่ภพภูมิ จักรวาลที่อาศัยอยู่นี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ได้อย่างไร ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงสรุปได้ว่า โลกทั้งโลกก็คือคุกขังสรรพสัตว์ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดมานับภพนับชาติไม่ถ้วน จึงทำให้พระพุทธองค์ ทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ชื่อว่าความลับไม่มีในโลกใบนี้สำหรับพระพุทธองค์ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงชื่อว่า โลกวิทู หมายถึง ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก เพราะเหตุที่พระพุทธองค์สั่งสมบารมีมาอย่างยาวนาน จนทำให้พระพุทธองค์เกิดปัญญาแทงตลอดสามารถรู้ในทุกสิ่งได้ ไม่มีอะไรจะมาปิดบังพระองค์ได้เลย จึงทำให้ความรู้แจ้งทุกอย่างในโลกก็เกิดขึ้นตามมาได้ในที่สุด

(๖) ประการที่ ๖ อนุตตโร บุริสัทมมสารถิ แปลว่า เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม^{๔๒} จะหาผู้อื่นเสมอเหมือนไม่ได้ โดยสอนให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เพราะพระพุทธองค์ ทรงฝึกโดยไม่ต้องใช้อาชาด แต่พระองค์ทรงรู้จักอุปายในการสอนมากมายให้เหมาะกับบุคคลนั้น ๆ ตามสมควรแก่บารมีของแต่ละคน ถ้าจะกล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้อุปายสอนให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของแต่ละคนที่ควรฝึกได้ เช่น การปลอบโยน การบังคับ การยกย่อง ทำให้บุคคลเหล่านั้นละมานะทิฎฐิได้ เชื่อฟังในสิ่งที่พระองค์ทรงสอนได้ จนสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด และผู้ที่พระองค์ฝึกให้แล้ว ก็จะได้ผลแห่งการฝึกตามสมควรแก่บารมีของแต่ละคนที่ได้สั่งสมมา

(๗) ประการที่ ๗ สัตถา เทวมนุสสานัง แปลว่า ทรงเป็นพระบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๔๓} เพราะตั้งแต่แรกที่ทรงสร้างบารมี พระพุทธองค์ก็มีมหากรุณาธิคุณ ตั้งความปรารถนาที่จะนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ไปสู่พระนิพพาน พระองค์จึงไม่ได้เทศนาสอนเฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่ทรงเทศนาสอนให้กับเทวดา พรหม อรูปพรหมหมดทุกชั้นตลอดจนถึงสัตว์เดรัจฉาน ตามแต่กำลังบุญของแต่ละท่านจะรับได้ ดังที่ปรากฏตามพุทธกิจ ๕ ประการ คือ

๑) เวลาย่ำรุ่ง ทรงพิจารณาเวไนยสัตว์ที่จะพึงโปรดว่าจะมีบุคคลใดบ้าง มีอินทรีย์แก่กล้า มีบุญบารมีพอที่จะได้บรรลุธรรม พระพุทธองค์ก็เสด็จไปโปรด

^{๔๒} วิมพา. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๔๓} วิมพา. (ไทย) ๑/๑/๑.

- ๒) เวลาเช้า ทรงบิณฑบาตโปรดสรรพสัตว์ให้ได้บุญบารมีเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไป
 ๓) เวลาเย็น ทรงแสดงธรรมโปรดสาธุชนที่มาฟังธรรม
 ๔) เวลาพลบค่ำ ทรงให้อวาทภิกษุแก้ไขปัญหาพาไปสู่จุดหมาย คือพระนิพพาน
 ๕) เวลาเที่ยงคืน^{๔๔} แก้ปัญหาของเทวดาที่มาจากสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ซึ่งพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเทวดาให้ได้บรรลุธรรมกันเป็นจำนวนมาก

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ไม่เคยเบื่อหน่ายในการสอนเลย และยังทุ่มเทในการฝึกหัดทั้งมนุษย์และเทวดา ทั้งหลายอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลายทั้งในโลกนี้ โลกหน้าและการบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดที่หัวใจแห่งความเป็นครูของพระองค์ทรงต้องการให้ทั้งมนุษย์และ เทวดาได้รับผลอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอย่างนี้ ทรงสั่งสอนทั้งมนุษย์และเทวดา ดังนั้น จึงได้พระนามว่า เป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

(๘) ประการที่ ๘ พุทธโอ แปลว่า เป็นพระพุทธเจ้า^{๔๕} หมายถึง ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว

๑) ผู้รู้ คือ ทรงรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่ง ทั้งปวง ทั้งรู้ทั้งเห็น นอกจากเห็นแล้วรู้แล้ว ยังกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ว่า มีความทุกข์เป็นพื้นฐานของชีวิต ความทุกข์นั้นเกิดจากอะไร จะดับด้วยวิธีการใด ดับแล้วจะไปไหน เป็นอยู่อย่างไร ทรงรู้เห็นตลอดหมด และยังมีพระมหากรุณาธิคุณ นำความรู้ที่ได้รู้ได้เห็นมาแนะนำสั่งสอน ซึ่งเป็นความรู้อันบริสุทธิ์ ที่ออกมาจากแหล่งแห่งความบริสุทธิ์ ผู้ที่รู้แล้วก็ทำให้บริสุทธิ์ตามพระองค์ไปด้วย มีความสุขล้วน ๆ ไม่มีทุกข์เจือปน

๒) ผู้ตื่น คือ ตื่นแล้วจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย มนุษย์ส่วนใหญ่ยังหลับอยู่ คนหลับก็เหมือนคนที่ตายไปชั่วขณะ หลับโหลเพราะกิเลสเข้าไปบังคับบัญชา พระพุทธองค์ทรงพ้นจากการบังคับบัญชาของกิเลส ทรงรู้วิธีที่จะเอาชนะกิเลส จึงกำจัดกิเลสในตัวได้หมดสิ้น แล้วทรงสอนผู้อื่นให้รู้เรื่องการดับทุกข์อย่างแท้จริง ทั้งทำได้ด้วยสอนได้ด้วย ครูทำได้อย่างไร ก็สอนให้ลูกศิษย์ทำได้อย่างนั้น ไม่มีศาสดาใดในโลกเสมอเหมือนพระองค์

๓) ผู้เบิกบาน คือ พระพุทธองค์ทรงมีพระทัยผ่องแผ้วสะอาดบริสุทธิ์ เปรียบเหมือนดอกประทุมชาติที่เป่งบานเต็มที่ เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งธรรมะอันบริสุทธิ์ ตื่นแล้ว

^{๔๔} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๘.

^{๔๕} วิมหา. (ไทย) ๑/๑/๑.

พ้นแล้วจากอภิสวกิเลสทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้จึงทำให้พระองค์เบิกบาน เนื่องจากได้ทรงทำพุทธกิจที่ตั้งใจไว้สำเร็จแล้ว

(๙) ประการที่ ๙ ภควา แปลว่า เป็นพระผู้มีพระภาค^{๔๖} มีความหมาย ๒ นัย

๑) ความหมายแรก แปลว่า หัก หมายถึงพระพุทธร่องค์ทรงหักวัฏสงสารได้ กล่าวคือ อวิชชา ตัณหาและอุปาทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร ไม่ให้ออกจากภพ ๓ ได้ พระพุทธร่องค์ทรงหักได้แล้ว ก็สามารถที่จะออกจากภพ ๓ ไปสู่พระนิพพานได้ในที่สุด

๒) ความหมายที่ ๒ แปลว่า แจก หมายถึง พระพุทธร่องค์ทรงเป็นผู้แจกธรรมทั้งหลายให้เห็นชัดเจน เข้าใจได้ง่าย และง่ายต่อการนำไปปฏิบัติที่เหมาะสมกับสติปัญญาของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่พระองค์ทรงทำได้อย่างนี้เพราะเหตุที่ได้ตรัสรู้สูตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงเป็นสัพพัญญู รู้แจ้งธาตุธรรมทั้งปวง จึงทำให้สามารถแจกธรรมทั้งหลายได้อย่างชัดเจน เหมาะกับสติปัญญาของสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับรู้เห็นและรับปฏิบัติสืบ ๆ กันมา และทรงประกาศพรหมจรรย์ คือแบบแห่งการปฏิบัติอันประเสริฐ บริสุทธิบริบูรณ์ อันไพเราะทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และในที่สุด^{๔๗}

เมื่อได้ศึกษาจากพระพุทธร่องค์ทั้ง ๙ แล้ว จะเห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ อันยิ่งใหญ่ที่จะรื้อสัตว์ชนสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏสงสาร ทรงยังสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ดำรงอยู่ในอริยมรรคอันประเสริฐ ทรงเป็นที่พึ่งอันเกษมอย่างสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทรงขับไล่อวิชชา คือความไม่รู้ ให้ออกไปจากขันธสันดานของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้รู้เรื่องราวความเป็นจริงของโลกและชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง คุณความดีและคุณประโยชน์เหล่านี้ จึงเป็นเหตุให้พระพุทธร่องค์ได้รับการเทิดทูนบูชาอย่างสูงสุดจากเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานมาได้ประมาณสองพันกว่าปีแล้ว แต่ถึงกระนั้น พระพุทธร่องค์อันไม่มีประมาณ ก็ได้เลื่อนหายไปจากใจของพุทธบริษัททั้ง ๔ เพราะพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธร่องค์ยังคงปรากฏอยู่ตราบถึงทุกวันนี้

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๔๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, หนังสืออนัตตธรรมชั้นโท วิชาธรรมวิภาค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๙.

๓.๓ การเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก

การศึกษาการเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก เป็นการกล่าวถึงการเปล่ง อาสภิวาจาว่าเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลกตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลกด้วยพระคุณ ๓ ประการ

เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลกด้วยพระคุณ ๓ ประการ เป็นการกล่าวถึงเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลกด้วยพระคุณ ๓ ประการตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ครุหนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า เราเป็นผู้เลิศของโลก เป็นผู้ใหญ่ที่สุดของโลก เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลกนี้เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^{๔๘} พระพุทธองค์มีพระพุทธรูปในแง่คุณธรรมต่าง ๆ มีมาก ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพระพุทธรูป ๓ ประการ คือ

(๑) พระปัญญาคุณ คือ พระปัญญาคุณที่เกี่ยวกับงานสอน ผู้วิจัยขอยกมาแสดง พอเป็นตัวอย่าง ๒ อย่าง คือ

๑) ทศพลญาณ^{๔๙} คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ที่ทำให้พระองค์สามารถบั่นลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง จะแสดงความหมายที่เป็นพุทธรูปแท้ กับความหมายที่ผู้สอนทั่วไปฟังนำมาใช้ได้ดังนี้

๑. ฐานฐานญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะ และฐานะ คือรู้กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคลซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดี และชั่วต่าง ๆ กัน

๒. กรรมวิปากญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อนระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่วที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

^{๔๙} อ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๒/๓๓๑.

๓. สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่สรรพประโยชน์ทั้งปวง รู้ว่าเมื่อต้องการเข้าสู่จุดหมายใด จะต้องทำอะไรบ้างมีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร

๔. นานาธาตุญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลก อันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นอนันต์ รู้สภาวะของธรรมชาติทั้งฝ่ายอุปาทินนกกสังขาร และอนุปาทินนกกสังขารเช่นในเรื่องชีวิตก็ทราบองค์ประกอบต่าง ๆ สภาวะขององค์ประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งหน้าที่ของมัน เช่น การปฏิบัติหน้าที่ของขันธ อายตนะและธาตุต่าง ๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น^{๕๐}

๕. นานาธมฺมุตติกญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมุตติ (คือรู้ธมฺมุตติ ความโน้มเอียง แนวความสนใจ ฯลฯ) ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน

๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย รู้ว่า สัตว์นั้น ๆ มีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริยอ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่

๗. ฌานาภิสังกิลเลสาทิญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌานวิโมกข์ และสมาบัติเสื่อม หรือเจริญ คล่องแคล่ว จัดเจน หรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ^{๕๑} คือ ปรีชาหยั่งรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้

๙. จตุปปาตญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้จิต และอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม

๑๐. อาสวักขยญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย^{๕๒}

๒) พระวิสุทธิคุณ คือ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกันที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์นี้อาจมองได้จากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๕๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๔/๘๑.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, หน้า ๒๓.

๑. พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้

๒. ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนเขาอย่างไร พระองค์เองทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย อย่างพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพูดอย่างใดทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

๓. ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด ๆ^{๕๓}

๓) พระกรุณาคุณ คือ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้า จึงได้เสด็จออกประกาศพระศาสนาโปรดสรรพสัตว์ ทำให้พระคุณ ๒ อย่างแรก คือ พระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณเป็นที่ปรากฏ และเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง เสด็จไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายที่เป็นกลุ่มชนและที่เป็นรายบุคคล โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากของพระองค์เอง พระมหากรุณาธิคุณเหล่านี้ พึงเห็นตามคำสรรเสริญและคุณธรรมอื่น ๆ ที่แสดงออกเช่น

๑. พระสมณโคดมไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนพระองค์เอง

๒. พระสมณโคดมไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น

๓. พระสมณโคดมไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย

๔. พระสมณโคดมทรงดำริ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์
สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง^{๕๔}

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๖.

^{๕๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๘๙.

๓.๔ การเปลี่ยนอภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย

การเปลี่ยนอภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย เป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนอภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๔.๑ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายด้วยการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ

การศึกษาการเปลี่ยนอภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายด้วยการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนอภิวาจาของพระโพธิสัตว์ว่า ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายด้วยการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเสวตฉัตรตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย^{๕๕} เป็นต้น ด้วยการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ หมายถึง พระโพธิสัตว์ ประทับนั่ง ณ คงไม้โพธิพฤกษ์ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่อัสดงคตทรงกำจัดมารและพลแห่งมารแล้วคือ

(๑) ในปฐมยาม ทรงทำลายความมืดที่ปกปิดบุพเพนิวาสญาณ

(๒) ในมัชฌิมยาม ทรงชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว

(๓) ในปัจฉิมยาม ทรงอาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงหยั่งพระญาณลงในปัจจยาการ แล้วทรงพิจารณาปัจจยาการนั้น ด้วยสามารถแห่งอนุโลมและปฏิโลม

ในเวลาอรุณขึ้นพระโพธิสัตว์ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ พร้อมด้วยอัครจรรยหลายอย่าง เมื่อจะทรงเปล่งอุทานที่พระพุทธเจ้าหลายแสนพระองค์ไม่ทรงละแล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

เราแสวงหานายช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่ประสบ
จึงได้ท่องเที่ยวไปสู่สงสารมีชาติเป็นอนก
เพราะการเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์
แนะนำนายช่างผู้ทำเรือน เราพบท่านแล้ว
ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้
ชี้โครงทุกซี่ของท่านเราหักเสียแล้ว
ยอดเรือนเราก็รื้อเสียแล้ว

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

จิตของเราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว
เราได้บรรลุธรรมที่สิ้นตัณหาแล้ว^{๕๖}

พระอรรถกถาจารย์ได้แก้ไขในธรรมบทอรรถกถาเรื่องปฐมโพธิกาสรุบทความได้
โดยสังเขปว่า

(๑) บทว่า คหการี คเวสนโต พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า เราเมื่อแสวงหา
นายช่างคือตัณหาผู้ทำเรือน กล่าวคืออัตภาพนี้ มีอภินิหารอันทำไว้แล้ว เทพบาทมูลแห่ง
พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ทีปังกร เพื่อประโยชน์แก่พระญาณ อันเป็นเครื่องอาจเห็นนายช่าง
นั้นได้ คือ พระโพธิญาณ เมื่อไม่ประสบ ไม่พบ คือไม่ได้พระญาณนั้นแล จึงท่องเที่ยวคือเร่ร่อน
ได้แก่ วนเวียนไป ๆ มา ๆ สู่สังสารมีชาติเป็นเอนก คือ สู่สังสารวัฏฏ์นี้ อันนับได้หลายแสน
ชาติ สิ้นกาลมีประมาณเท่านี้

(๒) บทว่า ทุกฺขา ชาติ ปุณฺณํ นี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า เป็นคำ
แสดงเหตุแห่งการแสวงหาช่างผู้ทำเรือน เพราะชื่อว่าชาตินี้ คือการเข้าถึงบ่อย ๆ ชื่อว่าเป็น
ทุกข์ เพราะภาวะที่เจือด้วยขรา พยาธิ และมรณะ ก็ ชาตินั้น เมื่อนายช่างผู้ทำเรือนนั้น อัน
ใคร ๆ ไม่พบแล้ว ก็ยังเป็นไป ฉะนั้น เราเมื่อแสวงหานายช่างผู้ทำเรือนจึงได้ท่องเที่ยวไป

(๓) บทว่า ทิฏฺฐสฺส พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า บัดนี้ เราตรัสรู้พระสัพพัญญุต
ญาณ พบท่านแล้วแน่นอน

(๔) บทว่า ปุณฺ เคหิ พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า ท่านจักทำเรือนของ
เรา กล่าวคือ อัตภาพในสังสารวัฏฏ์นี้อีกไม่ได้.

(๕) บาทพระคาถาว่า สพฺพา เต ผาสฺสกา ภคฺคา พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า
ชีโครง กล่าวคือกิเลสที่เหลือทั้งหมดของท่าน เราหักเสียแล้ว

(๖) บาทพระคาถาว่า คหฺภูมฺ วิสฺขตํ พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า ถึงมณฑล
ข้อฟ้ากล่าวคืออริชาแห่งเรือนคืออัตภาพที่ท่านสร้างแล้วนี้ เราก็อธิบายเสียแล้ว

(๗) บาทพระคาถาว่า วิสฺขารคตํ จิตฺตํ พระอรรถกถาจารย์อธิบายความ
ว่า บัดนี้ จิตของเราถึงคือเข้าไปถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว คือ พระนิพพาน ด้วย
สามารถแห่งอันกระทำให้เป็นอารมณ์

(๘) บาทพระคาถาว่า ตณฺหานํ ขยมฺขมฺคา พระอรรถกถาจารย์อธิบายความว่า เรา
บรรลุพระอรหัตต์ กล่าวคือธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหาแล้ว^{๕๗}

^{๕๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๙๙.

^{๕๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๐๐.

ส่วนกฏีกาสูตร พระสูตรว่า ด้วยกระท่อมในเทวดาสังยุต ซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์
ตอบปัญหาที่เทวดามากราบทูลถามโดยตรงเช่น เทวดาตนหนึ่งเข้ามาเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

ท่านไม่มีกระท่อมหรือ ท่านไม่มีรั้งหรือ
ท่านไม่มีสิ่งสืบต่อหรือ ท่านเป็นผู้พ้นจากพันธนาการแล้วหรือ

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

ใช่ เราไม่มีกระท่อม ใช่ เราไม่มีรั้ง
ใช่ เราไม่มีสิ่งสืบต่อ ใช่ เราเป็นผู้พ้นจากพันธนาการแล้ว^{๕๘}

เทวดาทูลถามว่า

กระท่อมที่ข้าพเจ้าถามท่านคืออะไร รั้งที่ข้าพเจ้าถามท่าน คืออะไร
สิ่งสืบต่อที่ข้าพเจ้าถามท่าน คืออะไร พันธนาการที่ข้าพเจ้าถามท่าน คืออะไร

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

กระท่อมที่ท่านถามเรา คือมารดา รั้งที่ท่านถามเรา คือภรรยา
สิ่งสืบต่อที่ท่านถามเรา คือ บุตร พันธนาการที่ท่านถามเรา คือตัณหา^{๕๙}

เทวดากล่าวว่า

สาธุ ท่านไม่มีกระท่อม สาธุ ท่านไม่มีรั้ง
สาธุ ท่านไม่มีสิ่งสืบต่อ สาธุ ท่านเป็นผู้พ้นแล้วจากพันธนาการ^{๖๐}

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เทวดาตนนั้นสมมติมารดาเป็นกระท่อม เพราะบุตรอยู่ใน
ท้องมารดาเป็นเวลา ๑๐ เดือน สมมติภรรยาเป็นรั้ง เพราะเป็นสิ่งที่สามีอาศัย ดังพวกนกที่บินเที่ยว
หาเหยื่อทั้งวันแล้วก็บินมาอิงแอบอาศัยในรัง ฉนั้นใด พวกบุรุษก็เหมือนกัน แม้จะไปในที่ไหน ๆ ก็
กลับมาหาสตรี สมมติบุตรเป็นสิ่งสืบต่อ เพราะบุตรเป็นผู้สืบสกุลและประเพณี สมมติตัณหาเป็น
พันธนาการ ประมวลแต่งเป็นคาถามาทูลถามพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสตอบได้ทุกข้อ เทวดาตนนั้นไม่ทราบพระพุทธคุณ (คือไม่รู้ว่า
พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัพพัญญู) คิดว่า ตนคิดผูกปัญหาอย่างลึกลับ แต่สมณะท่านนี้ พอเราถามก็
ตอบ สมณะนี้รู้ใจของเราจึงตอบ หรือไม่รู้ใจเราตอบตามความจำ (คือพอเทวดาถามพระพุทธเจ้าก็

^{๕๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙/๑๗.

^{๕๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙/ ๑๗.

^{๖๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙/๑๘.

ตอบว่า ใช่ แต่เทวดายังสงสัยว่า ที่ว่าใช้นั้นจะใช้อย่างที่ตนคิดไว้หรือไม่) จึงถามว่า ที่ตนถามนั้น คืออะไร พอพระพุทธเจ้าตรัสตอบทุกข้อ เทวดาอนุโมทนาแล้วเฝ้าพวงมาลาบูชาพระพุทธเจ้าเสร็จแล้วก็กลับที่อยู่ของตน^{๖๑}

ความจริง พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ เมื่อได้ทรงตรัสรู้แล้ว ก็จะทรงเปล่งพระอุทานว่า เราแสวงหานายช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่ประสบ จึงได้ท่องเที่ยวไปสู่สังสาระ มีชาติเป็นเอนก เป็นต้น พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ (พระสมณโคดม) ก็เช่นเดียวกัน ในวันที่ทรงตรัสรู้ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) พระองค์เสด็จเข้าไปยังโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงกำจัดกองกำลังแห่งมาร และทรงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นั้น ในเวลาใกล้รุ่งของวันวิสาขบูชา เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ได้ทรงเปล่งพระอุทานดังกล่าว ในสมัยต่อมาพระอานนท์ทูลถาม พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาดังปรากฏในพระสูตรนี้ ใจความของพระคาถาที่เป็นพระอุทานของพระพุทธเจ้า

๓.๕ การเปล่งอาสภิวาจาว่าบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก

การศึกษาการเปล่งอาสภิวาจาว่าบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก เป็นการกล่าวถึงการเปล่งอาสภิวาจาว่าบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกด้วยการเสด็จดับขันธปรินิพพาน

การศึกษาบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกด้วยการเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นการกล่าวถึงบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกด้วยการเสด็จดับขันธปรินิพพานตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตามเสด็จทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๖๒} เป็นต้น คือ เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับแสนกัป ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิบัติดำรงตนในฐานะพระบรมศาสดา เผยแผ่พระธรรมวินัย คือ

^{๖๑} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๓๗-๓๘.

^{๖๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

พระพุทธศาสนาแก่พหุชนชาวชมพูทวีปเป็นเวลากว่า ๔๕ ปี ทำให้พระศาสนาตั้งหลักฐานอย่างมั่นคง ณ ชมพูทวีป และพระพุทธศาสนาได้ขยายออกไปทั่วแผ่นดินเอเชียนับแต่นั้นมา จวบจนพระพุทธองค์มีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา มีพระวรกายชราภาพเสมือนคนทั่วไป พระพุทธองค์ตรัสว่า ศาสนาของพระองค์ได้ทรงตั้งมั่นแล้ว ทรงทำหน้าที่แห่งพระพุทธเจ้าบริบูรณ์แล้ว ในเวลาสามเดือนก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ขณะพระองค์ประทับอยู่ ณ ปาวาลเจดีย์^{๖๓} ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน เมืองเวสาลี ได้ตรัสอภิญญาเทศิธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วพระองค์ทรงทำการปลงพระชนมายุสังขารว่า

ภิกษุทั้งหลาย! บัดนี้ เราจักเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ตถาคตจักปรินิพพาน โดยกาลล่วงไปแห่งสามเดือนจากนี้^{๖๔}

จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จไปบ้านภัณฑคาม บ้านหัตถิกคาม จนเสด็จถึงเมืองปาวา โดยลำดับ ที่นี้พระองค์ได้ประทับที่สวนมะม่วงของนายจุนทะ กัมมารบุตร ทรงแสดงธรรมแก่นายจุนทะ และเสด็จไปรับบิณฑบาตในวันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงอนุญาตรับบิณฑบาตเสวยสุกรมัททวะที่นายจุนทะจัดไว้ (ต่อจากนี้ พระองค์ประจวบด้วยโรคปักขันธิกพาธอย่างกล้าจวบจนสิ้นพระชนมายุ) จากนั้นพระพุทธองค์ได้เสด็จไปสู่เมืองกุสินารา ในกลางทางทรงพักที่ร่มไม้แห่งหนึ่ง รับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดสังฆาฏิเพื่อเสวยน้ำดื่มและทรงสนทนากับปุกกุสสะ มัลละบุตร จนเกิดศรัทธา ถวายผ้าเนื้อดีสองผืน ทรงรับสั่งให้นำมาห่มคลุมพระองค์ผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งรับสั่งให้ถวายแก่พระอานนท์ เมื่อปุกกุสสะถวายผ้าผืนนั้นแล้วหลีกไป พระอานนท์ได้น้อมถวายผ้าของตนแก่พระพุทธเจ้า ได้เห็นพระวรกายของพระองค์ว่ามีพระฉวีผ่องใสยิ่งจึงได้ทูลถาม พระองค์ตรัสตอบว่า อานนท์ เป็นอย่างนั้น กายของตถาคต ย่อมมีฉวีผ่องในกาลสองครั้งคือ

(๑) ในราตรีที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

(๒) ในราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ^{๖๕}

อานนท์ การปรินิพพานของตถาคตจักมีในระหว่างต้นสาละคู่ ในสวนสาละอันเป็นที่พัก ของพวกมัลลกะชัตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา ในตอนปัจฉิมยามคืนนี้

พระพุทธองค์เมื่อเสด็จถึงพระราชอุทยานของมัลลกะชัตริย์ พระองค์ทรงให้พระอานนท์จัดที่บรรทมระหว่างต้นสาละคู่ ขณะทรงประทับสัหเสยยาสน์หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ ได้เกิดอัศจรรย์ คือ ดอกกัลลหะผลิดอกผิดฤดูกาลโปรยลงบนพระสรีระ ดอกมณฑารพ จูรณ์ไม้จันทร์ ตกลง

^{๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๖/๑๑๒.

^{๖๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๒๕.

^{๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๗.

และดนตรีทิพย์บรรเลงขึ้นเพื่อบูชาแก่พระพุทธเจ้า เทวดาทั่วโลกธาตุได้มาประชุมกันเพื่อเห็นพระพุทธเจ้า บางองค์คร่ำครวญเสียใจด้วยอาการต่าง ๆ

จากนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พวกมัลลกะษัตริย์เข้าเฝ้าและได้ตรัสแก้ปัญหาของสุภัททะปริพาชก จนเกิดศรัทธาขอบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาเป็นพระสาวกองค์สุดท้ายในบรรดาสาวกที่ทันเห็นพระพุทธองค์ แล้วตรัสให้พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์เป็นผู้สืบศาสนาไว้ว่า “อานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นองค์ศาสนาของพวกเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”^{๖๖}

พระพุทธองค์ตรัสพระโอวาทที่สำคัญ ๆ อีก ๔-๕ เรื่อง จนในที่สุดตรัสพระปัจฉิมโอวาทเตือนเป็นครั้งสุดท้ายว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราจักเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอทั้งหลาย จงยังประโยชน์ตนและท่าน ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๖๗}

พระพุทธองค์ทรงทรงเข้าอนุปัปพวิหารสมาบัติ ๙ มีรูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน จตุตถฌาน จากนั้นเป็นอรุณฌาน ๔ คือ อากาสนัญญายตนะ วิญญูญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ (เรียกรวมเป็น สมาบัติ ๘) และ นิโรธสมาบัติ ๑ ชื่อว่า สัญญาเวทิตินิโรธ แล้วย้อนลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน แล้วย้อนขึ้นอีกเป็น ทุตติยฌาน จตุตถฌานเป็นปัจฉิมสมาบัติ เมื่อออกจากจตุตถฌานจึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน^{๖๘}

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอนุรุทธะกล่าวคาถาเหล่านี้ขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกของพระผู้มีพระภาคผู้มีพระทัยมั่นคง ผู้คงที่ ไม่มีแล้ว พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งไฝ่สันติ ปรินิพพานเสียแล้ว พระองค์ผู้มีพระทัยไม่หดหู่ ทรงอดกลั้นเวทนาได้ มีพระทัยหลุดพ้นแล้ว ดุจดวงประทีปที่เคยโชติช่วงดับไปฉะนั้น^{๖๙}

^{๖๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๔๖.

^{๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๐/๑๖๗.

^{๖๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๒/๑๖๘.

๓.๖ สรุป

สรุปได้ว่า การเปล่งอาสภิวาจาของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยแบ่งออกเป็น ๕ หัวข้อหลักคือ

๑. การเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้เลิศของโลก ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และเราคือผู้เลิศของโลกด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะที่บ่งบอกให้รู้ถึงความยิ่งใหญ่ของมหาบุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการและอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการที่มีอยู่ในพระโพธิสัตว์ทุกองค์ในชาติสุดท้ายคือชาติที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๒. การเปล่งอาสภิวาจาว่าเราคือผู้เจริญที่สุดของโลก ด้วยพุทธคุณ ๙ ประการ มีอรหัง ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส เป็นต้นและ ภควา เป็นพระผู้มีพระภาค เป็นประการสุดท้าย

เมื่อได้ศึกษาจากพระพุทธคุณทั้ง ๙ แล้ว จะเห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ อันยิ่งใหญ่ที่จะรื้อสัตว์ชนสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏสงสาร ทรงยังสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ดำรงอยู่ในอริยภูมิอันประเสริฐ ทรงเป็นที่พึ่งอันเกษมอย่างสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทรงขับไล่อวิชชา คือความไม่รู้ ให้ออกไปจากขันธสันดานของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้รู้เรื่องราวความเป็นจริงของโลกและชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง คุณความดีและคุณประโยชน์เหล่านี้ จึงเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ได้รับการเทิดทูนบูชาอย่างสูงสุดจากเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๓. การเปล่งพระอาสภิวาจาว่าเราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ ๑) พระปัญญาคุณ ๒) พระวิสุทธิคุณ ๓) พระมหากรุณาธิคุณ ในพระคุณทั้ง ๓ นี้แลพระองค์ทรงดำริ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง

๔. การเปล่งอาสภิวาจาว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ด้วยการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีตลอดระยะเวลา ๔ อสงไขยแสนกัปเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงห่างไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ดับต้นเหตุซึ่งเป็นตัวสร้างภพชาติ พร้อมทั้งอวิชชา และกิเลสทั้งหลาย ได้ทั้งหมดแล้ว กิเลสเหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นอีก ไม่สามารถสร้างภพชาติให้กับพระองค์ได้อีกต่อไป ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายสำหรับพระองค์ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป

๕. การเปล่งอาสภิวาจาว่าบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก ด้วยการเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเพราะความดับไปแห่งสมุทัย คือ ได้ทรงถอนเสียสิ้นซึ่งต้นและราก กิเลสต้นเหตุอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวงนี้แล้วเมื่อในวันตรัสรู้ การเสด็จดับขันธปรินิพพานนี้จึงเป็นการตายครั้งสุดท้ายของพระพุทธองค์ โดยสุปปาติเสสนิพพานธาตุ เมื่อนั้นได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ โลมชาติลุกขึ้นชูชัน กลองทิพย์บรรลือลั่นไปในอากาศ ทั่วโลกภัยแต่การจากไปของพระพุทธองค์ ผู้ทรงเป็นบรมครูของโลก กายของพระองค์สิ้นเชื้อคือต้นเหตุที่จะนำไปเกิดในภพ

ใหม่ ครั้นกายแตกดับแล้ว ถึงความเป็นของว่าง ไม่มีอะไรเหลือสำหรับส่วนผสมของกายในภพต่อไป พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานในปัจฉิมราตรี วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี ตามการนับของไทย